

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341

DOI: 10.32342/2709-6408-2021-1-2-22

А.О. ПЕРФІЛЬЄВА,

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри права, політології та міжнародних відносин
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)
ORCID: 0000-0001-9828-3704*

ФРАГМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ

Статтю присвячено розгляду особливостей становлення міжнародного правопорядку в процесі еволюції міжнародного права. Розвиток міжнародного права безпосередньо визначається специфікою цивілізаційного розвитку і змінами, які відбуваються в міжнародному середовищі під впливом процесів глобалізації та регіоналізації. Глобалізація та регіоналізація виявляються відповідно в процесах уніфікації та фрагментації міжнародного права, стаючи змістом специфіки процесів у міжнародних правовідносинах на поточному етапі. Аналіз сучасних міжнародних правовідносин, що сформувалися в результаті дії принципів та норм міжнародного права в умовах глобалізації та регіоналізації, дає підстави визначити прояви локалізації в міжнародних правових відносинах як зразок фрагментації міжнародного права. До науки міжнародного права концепція фрагментації потрапляє на початку XXI ст. завдяки ініційованому Комісією ООН з міжнародного права дискурсу і поступово набуває парадигмального значення. Парадигмальні трансформації науки міжнародного права є немінучими в умовах інтенсивного розвитку міжнародних правових відносин і забезпечують подальший поступ науки. Відправною точкою цього процесу стала відмова від однозначно негативістського трактування фрагментації як протилежності інтеграції та уніфікації, що суперечить світовим глобалізаційним тенденціям. Фрагментація постає закономірним процесом в еволюції міжнародного права і розглядається як чинник творення сучасного міжнародного правового порядку. Очевидно, що сучасний етап цивілізаційного розвитку характеризується складністю та багатовимірністю, які знаходять свій відбиток і в практиках творення нового міжнародного правопорядку на основі тих змін, що відбуваються у міжнародних правовідносинах. Тож фрагментація як чинник розвитку міжнародних правових відносин перетворюється на чинник становлення сучасного міжнародного правового порядку і визначає його особливості.

Ключові слова: фрагментація міжнародного права, міжнародний правопорядок, регіоналізація, глобалізація, Комісія ООН з міжнародного права.

Постановка проблеми. Сучасні міжнародні відносини глобального рівня відзначаються нестабільністю, нелінійністю та нерівномірністю. Відтак немінуче виникає фрагментованість глобальних явищ, у тому числі й міжнародного права. Зміст та визначальні риси цього процесу активно досліджуються Комісією ООН з міжнародного права та науковцями, які зосереджені на теорії міжнародного права, однак при цьому увага дослідників концентрується переважно на описі сутнісних характеристик фрагментації, її наслідків для існуючої міжнародно-правової системи та причин, які пояснюють існування та поширення цього процесу в умовах глобалізації. Тож поза дослідницькою увагою опиняються питання впливу фрагментації на міжнародний правовий порядок, виявлення рис, які здобуває система міжнародно-правової взаємодії внаслідок фрагментації.

Нині гостро стоїть питання не лише про спроможність науки фіксувати складні процеси та явища, що характеризують міжнародний правовий порядок, але встановити чинники, які визначають зміст та особливості його формування та функціонування в умовах сучасного глобалізованого світу. Тож осмислення основних тенденцій розвитку міжнародного правопорядку і виокремлення фрагментації як специфічного чинника становлення сучасного міжнародного правового порядку, цілком очевидно, здатне створити певний теоретичний інструментарій для оцінки існуючого стану речей та відповідного передбачення наслідків розгортання процесів відповідно до встановлених тенденцій розвитку.

Стан дослідження. Теоретико-концептуальним підґрунтям дослідження фрагментації в науці міжнародного права стають праці низки вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед яких помітним є доробок О. Кісліциної, М. Гнатовського, Ю. Безбородова, О. Поєдинка, О. Плотнікова, П.-М. Дюпуї, Р. Давлетгільдєєва, Є. Стрельцової, К. Літля, Г. Хафнера, Е. Бенвеністі, Т. Стефенса та ін. Водночас маємо наголосити, що відправною точкою дослідницької уваги до проблеми фрагментації стала низка доповідей дослідної групи Комісії ООН з міжнародного права перших років ХХІ ст. Цілком очевидно, що фрагментація постає в більшості праць суперечливим, неоднозначним і контроверсійним явищем. На початковому етапі дослідники фокусувались на негативній оцінці цього явища, з огляду на визначений курс на універсалізацію та кодифікацію норм міжнародного права, закладений ще у другій половині ХХ ст. До того ж усвідомлення первинного змісту процесів інтернаціоналізації та глобалізації очевидно підсилювало несприйняття фрагментації. Проте вже за кілька років очевидно стала контрпродуктивність такого підходу і негативні оцінки фрагментації починають трансформуватися. Водночас у вітчизняному науковому дискурсі доволі помітною лишається пересторога щодо фрагментації, яка «може призводити до конфліктів усередині системи міжнародного права, зокрема, між нормами та режимами, тлумаченням і застосуванням тих самих норм у різних ситуаціях, що, зрештою, створює небезпеку для цілісності системи міжнародного права та єдності міжнародного правопорядку» [1].

Щодо категорії «міжнародного правопорядку», то для сучасної науки міжнародного права вона постає як одна з основоположних. Це поняття широко використовується в міжнародній практиці (рішення ООН, заяви, виступи офіційних представників держав, документи міжнародних організацій). У науковому дискурсі дослідження міжнародного правового порядку здійснюється за кількома напрямками: хронологічним, зосередженим на визначенні етапів розвитку становлення порядку; галузевим, який концентрується на розгляді форм галузевого правопорядку; регіональним, який опікується вивченням конкретних регіональних порядків. Проблематика міжнародного правопорядку розглядається в працях В. Буткевича, О. Буткевич, В. Василенка, І. Забари, О. Вайцеховської, В. Євінтова, М. Михайловського та ін. Проте під час розгляду проблеми становлення міжнародного правопорядку переважна більшість дослідників у першу чергу звертає увагу на процеси уніфікації у міжнародному праві та їх вплив на національне законодавство. Водночас очевидно, що сучасний розвиток людства в цілому і процеси глобалізації зокрема демонструють наочну тенденцію не лише до уніфікації та універсалізації, але й до локалізації, регіоналізації та фрагментації. Тож очевидно постає необхідність дослідження фрагментації як процесу, здатного об'єктивізувати уявлення про становлення сучасного міжнародного правового порядку та пояснити витоки різноманіття проявів його форм та механізмів. Отже, запропоноване дослідження покликане долучитися до закладання основ наукової доктрини фрагментації в частині розгляду означеного процесу як чинника становлення сучасного міжнародного правопорядку.

Мета статті – обґрунтування концепції фрагментації міжнародного права як чинника становлення та розвитку сучасного міжнародного правового порядку.

Виклад основного матеріалу. В сучасній науці міжнародного права вкоріненою є практика розглядати міжнародні відносини як результат реалізації певних міжнародно-правових норм, тобто як міжнародний правопорядок. Міжнародний правопорядок визначається як об'єктивно та суб'єктивно зумовлений реальний стан впорядкованості міжнародних відносин, який формується і діє як результат реалізації принципів і норм чинного міжнародного права [2, с. 236]. Тож міжнародний правовий порядок спирається на основу, утворену міжнародними документами, де письмово фіксується узгоджена воля держав

і рекомендації міжнародних установ. Такий підхід в сучасному науковому дискурсі є цілком виправданим, оскільки дозволяє досліджувати не лише міжнародні відносини і норми, але і їх взаємозв'язок та взаємовплив, оцінити ефективність регулювальної функції міжнародного права в певній сфері та комплексно проаналізувати тенденції розвитку правового порядку в міжнародних відносинах. Водночас на поточному етапі розвитку правової науки загальновизнаною є точка зору, що правова система – явище динамічне, яке змінюється під впливом різних чинників соціального, політичного, економічного, ідеологічного ґатунку, а також залежно від потреб суспільного розвитку. Тому увага науковців має бути зосереджена на виявленні факторів, які впливають на поточний стан міжнародних правовідносин.

Визначальною рисою сучасного світового політичного процесу є глобалізація та регіоналізація. Кожне з цих явищ має своє відображення в практиках соціального, політичного, економічного та правового розвитку сучасного світу. Глобалізація, очевидно, знаходить своє відбиття в процесах інтеграції та уніфікації, забезпечуючи трансформації в усіх сферах життя сучасного суспільства. Глобалізація права і формування глобального правового порядку відбуваються в першу чергу завдяки процесам уніфікації. Беручи початок в інтернаціоналізації внутрішнього права держави, підсилюючись тенденціями в практиках кодифікації міжнародного права, уніфікація вмотивовується потребами у здатності взаємодії та сумісності правових систем держав. Для сучасної науки міжнародного права очевидним є домінування концепції уніфікації як універсального механізму розвитку міжнародного права і, відповідно, міжнародного правопорядку. Водночас такий підхід не дозволяє отримати максимально повну картину змін, які відбуваються у правових системах держав, оскільки регіоналізація як визначальний процес світового розвитку нарівні з глобалізацією впливає на всі сфери життя сучасного суспільства, знаходячи своє підтвердження в поширеннях практик фрагментації та дезінтеграції. Вже протягом кількох останніх десятиліть науковці звертають увагу на обмеженість сучасних парадигм правової науки як засад концептуалізації проблем уніфікації міжнародного права, визнаючи наявність певного впливу концепції фрагментації на дослідження розвитку міжнародного публічного права. Первинна настанова щодо об'єктивізації уніфікації як природного «продукту космополітичної правосвідомості» в глобалізованому світі виявляється не до кінця виправданою самою практикою міжнародних відносин у XXI ст. Саме це зумовлює пошуки адекватного реаліям теоретико-концептуального забезпечення подальших наукових розвідок міжнародного права. Тож, погоджуючись з точкою зору О.О. Мережко, який наголошував на тому, що формування міжнародного права залежить від усвідомлення завдань міжнародно-правової політики її творцями [3], маємо водночас підтримати зауваження О. Плотнікова щодо того, що різність правових філософій міжнародних акторів, які прагнуть єдності міжнародної правотворчості, цілком об'єктивно може призводити до різниці у баченні потреб, міжнародно-правових завдань [4, с. 204]. Інакше кажучи, прагнучи уніфікації, складно уникнути фрагментації, оскільки міжнародне середовище є складним, поліструктурним, гетерогенним утворенням. Тому маємо відкинути поширений до недавнього часу у науковому дискурсі постулат про фрагментацію як антитезу глобалізації. Зокрема, П.М. Дюпюї зазначає, що фрагментація є одним з важливих засобів досягнення міжнародно-правової уніфікації, з якою врешті беззаперечно пов'язана уніфікація внутрішньодержавного законодавства, а це, у свою чергу, стосується також регіональної уніфікації [5]. Фрагментація є неминучим результатом глобалізації, однією з проблем, що нею породжуються. Залучаючись до інтеграційних практик і поглиблюючи їх, міжнародні актори водночас не бажають поступатися своїм суверенітетом, захищаючи свої правові системи, посилюючись на унікальність умов, які їх породили, і відповідну доцільність збереження існуючих нормативно-правових систем задля забезпечення якісного регулювання та впорядкування суспільних відносин. Так, у сучасному світі держави не можуть відмовитись від виконання своїх міжнародних зобов'язань, а також від загальних обов'язків за міжнародним правом, встановлених його імперативними нормами, але у випадках, коли держава вбачає невідповідність певного зобов'язання її інтересам, вона вдається не до прямої відмови від зобов'язання, а відмовляється від його виконання, мотивуючи це особливостями конкретної ситуації. Тож, вивчаючи подібні практики, дослідники виокремили кілька стратегій, які використовують держави для обмеження уніфікаційного інтеграційного впливу на власну правову систему. Серед таких стратегій оче-

видними є укладання угод з коротким часом дії або одноразовою дією; погроза виходу із «незручної» угоди або ініціювання її зміни; укладання великої кількості вузьких угод; звуження повноважень створюваних угодами суб'єктів [6, с. 602]. Очевидно, що такі стратегії сприяють фрагментації міжнародного права, але подібні практики набувають усе більшого поширення в сучасному світі. Тож фрагментація міжнародного права стає результатом дій, спрямованих на послаблення глобалізаційного тиску уніфікації та захист існуючої національної правової системи від тиску міжнародно-правової системи. Кожна держава, вочевидь, прагне здобути якнайкращі умови для реалізації своїх інтересів на міжнародній арені, застосовуючи для досягнення цієї мети всі наявні в неї засоби, в тому числі міжнародне право. Практично це означає, що кожна держава намагається мати якомога більше прав та менше обов'язків порівняно з іншими державами. Це зумовлює пошуки шляхів забезпечення таких умов, і фрагментація постає зручним інструментом в цій справі.

У цілому, розглядаючи означені практики, науковці виокремили низку чинників фрагментації міжнародного права. До числа таких чинників належать: відсутність суб'єкта на міжнародному рівні, уповноваженого примусити державу виконувати свої зобов'язання; відмінності у структурі правових норм; спеціалізація права; наявність паралельних норм щодо одного й того ж предмета та конкуренція норм; розширення сфери охоплення міжнародного права та різних режимів його вторинних правил [7, с. 263]. Особливого значення для поширення практик фрагментації набуває так зване розширення міжнародного права та зростання його спеціалізації. Розширення міжнародного права є неминучим з огляду на сутнісні ознаки процесу розвитку. Об'єктивно збільшується обсяг правовідносин, що регулюються міжнародним правом, і об'єктивно збільшується кількісний та якісний склад суб'єктів міжнародного права, наділених правами та обов'язками міжнародних акторів, що здатні впливати на розвиток міжнародного права або прямо його творити. Прямим результатом зростання кількості суб'єктів міжнародного права стає виникнення конкуруючих норм та конкуруючих режимів, між якими відсутня не тільки ієрархія, але навіть і недвозначні правила взаємодії. Наслідком проникнення міжнародного права у сфери, що раніше регулювалися виключно внутрішньодержавним правом, та з потраплянням під дію міжнародно-правових норм все ширшого кола осіб, є розширення бази міжнародної правосвідомості як впливового фактора формування міжнародного права та збільшення кількості суб'єктів цієї правосвідомості. У результаті міжнародне право стає все менш гомогенним. Тож міжнародна правосвідомість за таких умов демонструє брак єдності, який є передумовою фрагментації, поряд з цим очевидним є конфлікт правосвідомостей, який стає активною рушійною силою фрагментації. Брак єдності міжнародного права робить його вразливим для зовнішніх впливів, що викликають фрагментацію. Уявляється, що основним з таких зовнішніх чинників є жорстка конкуренція і конфлікт міжнародних акторів. Зовнішність цього конфлікту визначається тим, що він відбувається поза межами міжнародно-правової системи у царині міжнародного правопорядку та міжнародних відносин. Він точиться не тільки в правовій, але в усіх сферах міжнародної взаємодії. Конфліктність міжнародного середовища є явищем природним. Тож зменшення кількості міжнародних збройних конфліктів, яке час від часу спостерігається в міжнародних практиках, не є ознакою зменшення конфліктного потенціалу міжнародної системи, а є ознакою трансформації конфліктів, переміщення конфліктності з традиційної військової сфери до сфери економічної, культурної та правової. На окрему увагу заслуговує ще один фактор фрагментації – це активне свідоме маніпулювання міжнародно-правовими нормами із політичними цілями, що яскраво проявляється у сфері захисту прав людини. Наразі в міжнародному праві складається практика застосування прав людини як знаряддя для виправдання порушення принципу державного суверенітету. Пошук компромісу між принципом поваги до прав людини та принципом державного суверенітету привів до появи концепції гуманітарної інтервенції, війни з тероризмом, що по суті може бути використано для аргументації виправдовування використання сили у вирішенні гострих, конфліктних питань у конкурентних взаєминах між міжнародними акторами. Ще один чинник фрагментації зовнішнього ґатунку – поява та збільшення кількості наддержавних організацій. З одного боку, цей процес має всі ознаки глобалізаційного, з іншого, – виникнення регіональних організацій сприяє регіоналізації міжнародного права та фрагментації. Яскравою ілюстрацією такого впливу є дискусія довкола існування

європейського права як особливої правової системи, що сформована завдяки багаторічній інтеграційній практиці країн європейського континенту на основі функціонування ЄС. Тож приклад ЄС стає прецедентом для формування інших підсистем міжнародного права на основі успішних регіональних угод, як з окремих питань, так і загальних практик регіональної інтеграції. При цьому, на думку О. Плотнікова, конкретна спрямованість угод вже не має значення, оскільки найважливішим стає усвідомлення державами певного регіону єдності своїх інтересів [4, с. 205]. Тож міжнародна практика наповнюється кожного дня прикладами створення інтеграційних об'єднань на основі усвідомлення необхідності розв'язання спільних політичних та соціальних проблем, спільних релігійних засад або економічних чи стратегічних інтересів. Створення державами регіональних угруповань дозволяє їм успішно адаптуватися до викликів глобального світу шляхом створення особливих правових режимів у рамках таких регіональних блоків. Регіоналізація міжнародно-правового регулювання вже у післявоєнний період стає однією з найбільш неоднозначних складових розвитку сучасного міжнародного права. Однак у останній чверті ХХ ст. в умовах формування міжнародних організацій з високим ступенем інтегрованості в різних сферах, які балансують на межі інституалізації як державоподібні утворення федеративного або конфедеративного типу, регіоналізація набуває особливого значення [8, с. 74–75]. Поширення та посилення наднаціональних інтеграційних об'єднань актуалізувало проблему міжнародно-правової уніфікації, оскільки в межах доктрини права таких утворень формулюються власні доктрини регіональної правової уніфікації [9, с. 60]. Вдалою ілюстрацією до цього процесу є створення нових регіональних і секторальних судів та арбітражів у міжнародному правосудді. Якщо до початку 90-х років ХХ ст. існувало 6 постійно діючих міжнародних судових органів, то після першого десятиліття ХХІ ст. їх кількість збільшилась в п'ять разів [10]. Сильні міждержавні об'єднання стають фундаментом для практик фрагментації міжнародного права, оскільки міжнародне право не володіє достатньою кількістю можливостей для утримання цілісності системи. Тож ціла низка чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру стимулює практики фрагментації міжнародного права на основі специфіки функціонування держав, міждержавних об'єднань та недержавних структур в сучасному глобалізованому міжнародному середовищі. Нині окремі дії держав та інтеграційних державних об'єднань поглиблюють фрагментацію, що послаблює внутрішні зв'язки в системі міжнародного права та створює нові можливості для суб'єктів міжнародного права у справі використання фрагментаційних стратегій. Водночас, мова не йде про руйнацію існуючої системи міжнародно-правових зв'язків, а швидше про її адаптацію до новітніх умов практик міжнародної правової взаємодії. Фрагментація міжнародного права має складну обумовленість, яка формується не лише на міжнародно-правовому рівні, але й активно реагує на національні чинники. Договірні, узгоджувальні природа міжнародного права створює умови для фрагментації через складні взаємодії політичних та правових інструментів. Додатковим чинником стає «фрагментація національних акторів», коли окремі функції участі в колективному процесі формування міжнародного права «розпорошені» між різними національними суб'єктами (міністерствами, комітетами, гілками влади тощо). Це пояснюється об'єктивними умовами, коли загальні проблеми сучасності (екологічні, продовольчі, енергетичні, безпекові тощо) потребують специфічних регуляторів, які не здатні бути універсальними для міжнародного права загалом. Такі регулятори не можуть обмежуватися лише нормативно-правовою складовою, вони мають доповнюватися інститутами та спеціалізованими практиками. Автономні міжнародно-правові режими, які виникають у зв'язку з цим, потребують специфічних форм міжнародно-правової уніфікації як способу досягнення власної цілісності та узгодженості з національним рівнем застосування міжнародного права. Тож це стає додатковим чинником фрагментації міжнародного права. У сучасному світі проблемність фрагментації знаходить своє підтвердження в створенні неузгодженості міжнародних інститутів (судів та трибуналів, квазісудових органів міжнародних організацій, тощо) у частині застосування міжнародного права [11]. У цілому причиною фрагментації стає неефективний діалог міжнародних інститутів, який започатковується у політичній сфері, а остаточно реалізується у правозастосовній діяльності.

Тож однією з характерних ознак розвитку сучасного міжнародного права є його регіоналізація і, відповідно, фрагментація. З цим пов'язане не лише виникнення регіональних

міжнародних правових просторів, але і їх вплив на законодавство держав, які входять до регіональних інтеграційних об'єднань. Розвиток регіональної інтеграції у світі є потужним трендом, з яким пов'язано створення міжнародних міжурядових організацій, що мають на меті поглиблення інтеграційних процесів, а це неминуче призводить до потреби формування міжнародного правового простору, який має забезпечувати потреби держав відповідного регіону. Очевидно, що в переважній більшості випадків, міжнародні договори визначають не лише політичні та економічні, але й правові тенденції розвитку інтегрованих міждержавних об'єднань. Характеристика розвитку міжнародного права в умовах регіональної міжнародної інтеграції завжди має наслідком його фрагментацію, що пов'язано з особливостями реалізації норм загального міжнародного права та їх пристосування до певних регіональних потреб залежно від регіональної специфіки. Саме тому в міжнародному праві з'явився термін «автономні режими», який розкриває зміст певних відступів у регіонах від загального стандарту міжнародного правозастосування та демонструє фактичну невідворотність поступового становлення регіонального міжнародного права. Фрагментація міжнародного права в регіонах стає наслідком інтеграційних процесів, що адаптують міжнародно-правові норми до потреб інтеграційного розвитку з урахуванням його специфіки. Тому регіональна правова уніфікація постає дієвим механізмом регулювання правовідносин, більш ефективним, ніж універсальна міжнародно-договірна уніфікація.

Очевидно, що збільшення кількості міжнародних норм та підсилення політичної фрагментації об'єктивно обумовлюють фрагментацію міжнародного права. Тобто фрагментація містить у собі політичний та правовий аспекти. Фрагментація політична при здійсненні як внутрішньої, так і зовнішньої політики держави розподіляється на відповідні типи політики – економічну, торгову, фінансову політику та ін. В правовому вимірі ця ускладнена реальність зумовлює потребу у розширенні інваріантних зв'язків, які передбачають певну побудову, тобто впорядкування, що стає основою для змін у сучасному міжнародному правовому порядку. Т.Стефенс свого часу зазначав, що фрагментація є природнім процесом розвитку міжнародного права, який дозволяє розробляти спеціальні правила з метою реагування на потреби, що задовольняються загальним міжнародним правом не достатньо адекватно [12].

У зв'язку з порушеним питанням виникає досить складна в теоретичному й практичному аспектах проблема єдиного правового простору, в межах якого функціонує міжнародний правовий порядок. На початкових етапах розгляду цієї проблеми часто зазначалось, що саме міжнародно-правова уніфікація є основним політико-правовим джерелом формування міжнародного правового порядку. Процеси глобалізації в сучасному міжнародному праві виявляються у формуванні комплексу універсальних міжнародних норм щодо регулювання найбільш важливих питань для людства загалом. Одночасно виявляється фрагментація у глибокій інтеграції права окремих регіонів, у результаті чого в них створюється регіональний правопорядок, який відповідає системі регіонального права та універсальному міжнародному праву водночас. Поєднання та тісний зв'язок процесів глобалізації і фрагментації є ознакою сучасного міжнародного правопорядку [2, с. 238]. У цілому особливості міжнародного правопорядку та будь-які його зміни зумовлені специфікою і тенденціями розвитку системи міжнародного права і суб'єктивними чинниками учасників міжнародних відносин на практиці. Правопорядок є результатом цілеспрямованого впливу на поведінку держав за допомогою права, що історично став інструментом впорядкування взаємовідносин. Характеристика міжнародного правопорядку базується на особливостях міжнародного права та суб'єктного складу міжнародних відносин. Міжнародний правопорядок є станом міжнародних відносин, впорядкованих і врегульованих принципами і нормами міжнародного права. Водночас міжнародний порядок є динамічним і характеризує ступінь відповідності міжнародних відносин міжнародному праву [13]. Фактично він відображає відносини між міжнародними акторами у правовій площині, тож відбиває усі особливості практик такої взаємодії. Саме тому міжнародний правопорядок не є однорідним і має складну багатокомпонентну структуру, включаючи такі структурні елементи, як галузеві та регіональні правопорядки. Структурні елементи міжнародного правопорядку є результатом поділу за територіальною ознакою – регіональні інтеграційні угруповання – і за видом міжнародних відносин – предметне спрямування міжнародних норм, які їх регулюють [2, с. 237]. Поява регіональних правопорядків стала наслідком фрагментації міжнародного права, роз-

витку регіональних систем права та їх поступового виокремлення у рамках універсального міжнародного правопорядку [14, с. 83]. Тенденція виокремлення регіональних систем права зумовила фрагментацію міжнародного правопорядку, в результаті чого утворились регіональні правопорядки (європейський, азійський, африканський та ін.). Критерієм виділення регіональних міжнародних правопорядків є висока правова інтеграція між країнами регіону. Цей процес нині охопив увесь планетарний простір і став визначальним для встановлення особливостей сучасного міжнародного правового порядку.

Висновки. Сама специфіка розвитку людської цивілізації зумовила об'єктивну потребу в функціональній диференціації, яка реалізується в диверсифікації та розширенні сфер охоплення міжнародного права. Тож хоча, з одного боку, глобалізація призводить до посилення однамітності життя суспільства у всьому світі, з іншого, – вона ж приводить і до посилення фрагментації, тобто до появи спеціалізованих та відносно автономних сфер функціонування та структури суспільства, що відбивається і в практиках міжнародних правових відносин. Те, що колись здавалося регульованим «загальним міжнародним правом», стало сферою дії таких спеціалізованих систем, як «морське право», «інвестиційне право», «екологічне право», «торгове право», «міжнародне право біженців», «європейське право» тощо, кожне з яких має свої власні принципи та інститути [15]. Складно не погодитися з тим, що створення нових галузей міжнародного права розчленовує його систему та приносить ризики колізій міжнародно-правових норм, принципів та інститутів, але очевидним є той факт, що фрагментація покращує можливості для досягнення цілей міжнародними акторами у сучасних умовах глобалізації. Явище фрагментації сьогодні найчастіше розглядається як динамічний процес розщеплення, поділу, «атомізації» міжнародного права на частини через виділення автономних і самодостатніх міжнародно-правових режимів за допомогою розповсюдження міжнародного права на нові сфери відносин, а також за допомогою створення великого числа інститутів для управління і контролю. Тож становлення сучасного міжнародного правопорядку пов'язане з потребою в підвищенні функціональності міжнародної правої системи за рахунок вдосконалення організації життя, регулювання на основі відповідних сучасним реаліям норм і цінностей. Фрагментація міжнародного права є природним об'єктивним явищем, яке забезпечує розвиток самої системи міжнародного права і дозволяє здійснювати якісну адаптацію до сучасних умов цивілізаційного розвитку на всіх рівнях. Останні кілька десятиліть завдяки процесу фрагментації ми можемо спостерігати збільшення кількості міжнародно-правових норм, у тому числі таких, які забезпечують існування та функціонування самої міжнародно-правової системи. У такий спосіб вдосконалюються найважливіші атрибути порядку – обмеження, норми, закони, постійність, регулярність. Сучасний міжнародний правовий порядок характеризується як структура відносин, що матеріалізуються в різних інститутах, принципах і правилах, що незважаючи на свої відмінності в територіальному вимірі (регіональні правові системи) та предметне спрямування, зберігають цілісність міжнародної системи, забезпечуючи її відтворення та функціональність в умовах реалізації глобалізаційного проєкту неоліберального типу.

Нині очевидно є важливість включення концепції фрагментації до методології дослідження міжнародно-правових відносин. Фрагментація міжнародного права постає як один з невід'ємних аспектів його розвитку, що забезпечує його функціональність, детермінуючи зміни у сучасному міжнародному правовому порядку.

Список використаної літератури

1. Гнатовський М.М., Поєдинок О.Р. Фрагментація міжнародного права: проблема та можливі шляхи її вирішення. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. 2008. Вип. 34. С. 314–323.
2. Вайцеховська О.Р. Особливості та сучасні тенденції розвитку міжнародного правопорядку. *Право і суспільство*. 2018. №6. С. 235–240. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/6_2018/part_1/42.pdf
3. Мережко А.А. Наука політики міжнародного права: истоки и перспективы. К.: Юстиниан, 2009. 144 с.
4. Плотніков О.В. Фрагментація міжнародного права: методологічний аспект. *Актуальні проблеми держави та права*. 2012. Вип. 67. С. 200–208. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5560/Plotnikov%20apdp67.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

5. Dupuy P.–M. The Danger of Fragmentation or Unification of the International Legal System and the International Court of Justice. *International Law and Politics*. 1999. Vol. 31, pp. 791–807. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/1884201/mod_resource/content/0/Dupuy.pdf
6. Benvenisti E., Downs G.W. The Empire's new clothes: political economy and the fragmentation of international law. *Stanford Law Review*. 2007. Vol. 60, Iss. 2, pp. 595–631. URL: <http://www.stanfordlawreview.org/wp-content/uploads/sites/3/2010/04/BenvenistiDowns.pdf>
7. Leathley C. An institutional hierarchy to combat fragmentation of international law: has the ILC missed an opportunity. *New York University Journal of International Law and Politics*. 2007. № 40, pp. 259–306. URL: <https://nyujilp.org/wp-content/uploads/2013/02/40.1-Leathley.pdf>
8. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія. Харків: Право, 2013. 760 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11813/1/Yakoviyk_2013.pdf
9. Стрельцова Є.Д. Теорія і практика уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації (міжнародний та національно-правовий аспекти): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 523 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12606>
10. Alter K. J. *The New Terrain of International Law: Courts, Politics, Rights*. Princeton University Press, 2014. 455 p.
11. Гнатовский Н.Н. Гуманитарное право в международных судебных учреждениях: опасна ли институциональная фрагментация? *Международное правосудие: научный правовой журнал*. 2012. №1 (2). С. 78–87. URL: https://academia.ilpp.ru/wp-content/uploads/2019/11/MP1-2-2012_%D0%93%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf
12. Stephens T. Multiple international courts and fragmentation of international environmental law. *Australian Year Book of International Law*. 2006. URL: <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/AUYrBkIntLaw/2006/8.html>
13. Вайцеховська О.Р. Міжнародний правовий порядок: поняття та сутнісні ознаки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 4. Том 2. С. 181–186. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/4/tom_2/37.pdf
14. Забара І.М. Міжнародний правопорядок: сучасні тенденції у дослідженнях правового явища (теоретичні аспекти). *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Вип. 131. С. 79–87. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/apmv/apmv_2017_131.pdf
15. Фрагментация международного права: трудности, обусловленные диверсификацией и расширением сферы охвата международного права. *Доклад Комиссии международного права: пятьдесят восьмая сессия (1 мая – 9 июня и 3 июля – 11 августа 2006 года)*: ООН. 2006. С. 405–427. URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/61/10>